بۆکان لە مێژوودا (295)　　**ئەنوەر سوڵتانی**

ژیان و تێکۆشانی سیاسی ئەحمەد تۆفیق

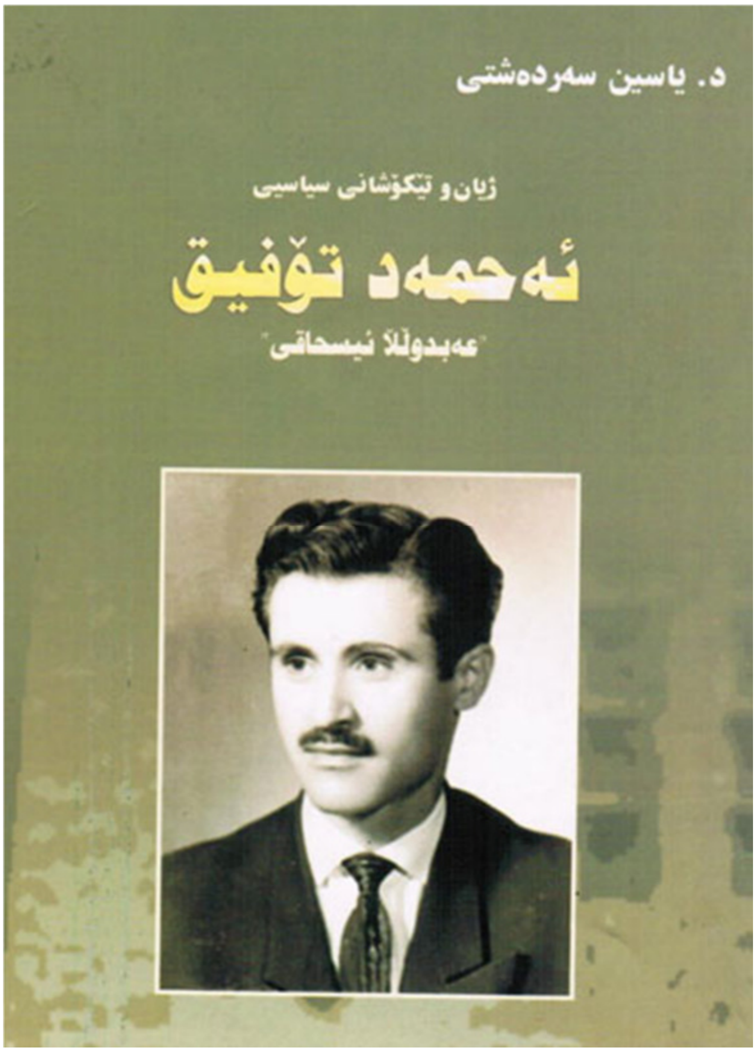

د. یاسین سەردەشتی، "ژیان و تێکۆشانی سیاسی ئەحمەد تۆفیق "عەبدوڵڵا ئیسحاقی" (١٩٧٣ – ١٩٣٧)، بنکەی بڵاوکەرەوە ؟، سلێمانی ٢٠٠٧، ٢٥٢ لاپەڕە، کوردی

لە بەشەکانی پێشووی ئەم زنجیرە وتارە دا باسم لە بیرەوەری چەندکەس لە ڕێبەران و ئەندامانی پێشووی حزبی دیموکڕاتی کوردستانی ئێران کردووە، کە بەگشتی هەموویان دوابەدوای کۆنگرەی دووهەمی حزب (١٩٦٤/١١/١٩) لە بەرەی دژکاری نەمر عەبدوڵڵا ئیسحاقی ناسراو بە ئەحمەد تۆفیقدا بوون و بە ڕاشکاوی دژ بە هێڵی فیکری و ڕێبازی سیاسی ئەو وەستاون (بڕوانە بەشی ٤٣، ٤٨، ٢٦٤، ٢٧٤ و ٢٧٩ی ئەم وتارانە).

کارەکەم ناتەواو و یەک لایەنە دەبوو ئەگەر دیوی ئەودیوی سکەی پەیوەندییەکانم نەدیتبایە و ڕوانگەیەکی ئەرێ پێشم لەمەڕ نەمر ئەحمەد تۆفیق وەک کەسایەتیەکی هەڵسووڕاوی گۆڕەپانی سیاسەت و حزبایەتی و کوردایەتی نەخستبایەتە بەرچاوی خوێنەر. ئەم کارە نابێ بە لایەنگری یا دژایەتی کەسێک و لایەنێک دابنرێت. من کەسی ئەم کارە نیم وئەو شارەزاییەشم نییە، بەڵام لە ڕەوتی مێژوویی کارەکان و خوێندنەوەی بیرەوەرییەکانەوە، گەیشتوومەتە ئاکامێکی "مەنتیقی" کە تاکە کەسییە و واهەیە زۆر کەس لەباری سیاسییەوە بە ناتەواوی بزانن بەڵام من کێشەی ساڵانی پێش کۆنگرەی دووهەمی حزبی دیموکرات ودووفاقە بوونی ئەندامان دوابەدوای کۆنگرە، لەپەیوندی مەسەلەیەک دا دەبینم ئەویش خۆبەستنەوەی ڕێبەرایەتی حزبی دیموکڕاتە بە پارتی دیموکڕات و شۆڕشی ئەیلوولەوە- کارێک کە خۆی لەخۆیدا ڕاستە و هەر تاکەکەسێکی کورد، بە بیری کوردیەتییەوە دەبوایە بیکات، بەڵام بابزانین کاتێ کار دەگاتە حزب و ڕێکخراوەیەکی سیاسیش، ئەوکارە بە هەمان شێوە ڕاستە؟

ڕاستەقینە ئەوەیە هەرکات حزب وڕێکخراوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات خۆیان بە حزبە سیاسییەکانی باشوور و باکوورەوە بەستبێت، لە ئامانجە عەینییەکانی خۆیان دوور کەوتوونەتەوە. ئەگەر دووفاقە بوون و کێشەی ناوخۆی ئەحمەد تۆفیق لەگەڵ ڕێبەران و کاربەدەستانی دیکەی حزب نەگەیشتایەتە ئەو ئەنجامەی کە باڵی ئەحمەد تۆفیق خەباتی ناو حزبەکە بەجێ بهێڵێت و بە بۆ درێژەی خەبات بچێتە ناو شۆڕشی ئەیلوولەوە؛ ئەگەربەشێک لە لایەنەکەی دیکەش بە هاندانی مەکتەبی سیاسی ئەودەمی پارتی، کۆمەڵەی ڕزگاری دروست نەکردبایە و پاشماوەیان لە نێو مەودای ئەو دووبەرەکییەدا هەوڵی نزیک بوونەوە لە لایەنێکیان نەدایە، واهەبوو ساواک بەو هاسانیانەی بۆی لوا، نەیتوانیایە لە عەمەلیاتی خۆی دژ بەوواندا سەربکەوێت و ئەحمەد تۆفیقیش مەجبوور نەبوایە سەر لە بەغدای بەر چنگوڕی بەعس دەر بهێنێت.

لە ڕوانگەی منەوە، ئەو بۆچوونە بۆ بارودۆخی ئێستای حزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی کورد لە باشووریش ڕاستە. خۆبەستنەوەی دوو باڵی حزبی دیموکڕات و کۆمەڵە بە یەکیەتی نیشتمانی و پارتی دیموکراتەوە، جگە لە "بێ عەمەلی" و بێ حەرەکەتییەکی بیست ساڵە- کە هەمووی لەبەرژەوەندیی ڕژیمی ئێراندا بووە، ئەوەی لێ کەوتۆتەوە کە بە بەرچاوی هەمووانەوە نزیکەی ٧٠٠ کەس لە پێشمەرگە و هەڵسووڕاوانی هەردوو ڕێکخراوەکە بەدەستی پاسدار و بەسیج و بە یارمەتی جاش و خۆ فرۆشی کورد لە هەولێر و بەتایبەت لە سلێمانی تیرۆر بکرێن و کەس متەقی لێوە نەیەت. ئەگەر ئەو ڕێکخراوانە چەکداربوون و کاری چەکدارانەیان دژ بە ڕژیمی ئێران دەکرد، ئاشکرایە بە بێ گوشار و پەیمان بەستنی حزبەکانی باشوور لەگەڵ سپای پاسداران و ئیتیلاعاتی ئێران، لە بەرانبەر پیلانێکی ئەوتۆ دا کە تا ئەمڕۆش درێژەی هەیە، بێدەنگ دانەدەنیشتن و ڕەنگدانەوەیەکیان هەر دەبوو. خەباتی چەکدارانە مەنتیق و ڕێباز و شوێن و کاتی خۆی هەیە و نوێنەرانی سیاسی هەموو گەلێکی شۆڕشگێر واهەیە لە بڕگەی پێویستی زەمەنیدا دەست بۆ چەک بەرن. بەڵام ئەو حالەتە نەخوازراوەی ئێستای ڕێکخراوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات لەباشوور تێیکەوتوون وبریتییە لە چەکدار بوون و لەعەینی کاتدا چەکدارنەبوونیش! ئاکامی خۆ بەستنەوەیانە بە حزبەکانی باشوورەوە- کارێک کە هیچ سەڵاح و مەسڵەحەتێکی گەلی کوردی لە ڕۆژهەڵاتیووڵات تێدا نییە.

ئەگەر ئەمڕۆ پژاک خۆی بە سیاسەتەکانی پ. ک. ک. وە نەبەستێتەوە، وا هەیە پێش بە گەلێک خوێن ڕژانی ناپێویست وئیعدامی ڕۆڵەکانی گەل بگیرێت و گورگەبۆرەکانی تورکیاش لە ناو ئازەربایجانییەکاندا نەتوانن پێگەیەک بۆخۆیان بکەنەوە. ئەگەر حزب و کۆمەڵە خۆیان لە کێشەی

پارتی و یەکیەتی لەگەڵ "گۆڕان" و دوو حزبە ئیسلامییەکان دوور ڕانەگرن، مەترسی ئەوە دێتە پێشەوە کە بە قەڵەم یا قەدەم لە سەنگەری مەلا کرێکار و عەلی باپیری ئەندامی بەقسە ئوپۆزیسیۆن! ی هەرێم دا بیاندۆزینەوە- کە شان بەشانی "برادەرانی پاسدار" دژ بەحکوومەتی هەرێم دەجەنگن!

واهەیە ئەم بۆچوونە، بە دژایەتی لەگەڵ بیری "کوردستانی" و "پان کوردی" لە قەڵەم بدرێت. من هەر لێرەدا ڕایدەگەیێنم کە هەتا مۆخی ئێسقان خۆم بە کورد و لایەنگری یەکگرتوویی خاک و گەلەکەم دەزانم، بەڵام چەواشەکاری و تێگەیشتنی بەرئاوەژوو لە چەمکی "یەکگرتوویی" و"یەکیەتی" و"کوردستانی بوون" دەدەمە دواوە و دژی خوێنڕژانی بێ ئاکامی ڕۆڵەکانی گەلی کورد بە ناوی خەباتی چەکدارانەیەکم کە زیاد لە بیست ساڵە وەک عەنقا و کیمیا تەنیا ناوی هەیە بەڵام لەسەر کورد کەوتووە و لە کۆمەڵگای جیهانیدا گەلێک زیانی لێداوین و ئیعتیبار و سومعەی شکاندووین. ئەوە چ خەباتێکی چەکدارانەیە کە ٧٠٠ کەس لە ئەندامانت بکووژن و تۆ متەقت لێ نەیەت؟ چ خەباتێکی چەکدارانەیە کە بەڕۆژی ڕۆشن بۆمبا لە بنکە و مەنزڵگا تەریک کەوتووەکەت دابنێن و بتکووژن بەڵام هیچ ڕەنگدانەوەیەکت نەبێت؟

من هاندەری کەس نیم بەرەو چەک هەڵگرتن و توندوتیژی، بەڵام ئەو ئەلف و بێیەی کارەکەش دەزانم کە ئەگەر ڕێکخراوەیەک چەکی هەڵگرت و بە چەکدار ناسرا، دەبێ کردەوەی چەکدارانەشی هەبێت. چەک "سیربەترش" نییە دای بنێی و بڵێی دوای حەوت ساڵی دیکە کەڵکی لێ وەردەگرم! ئەگەر ئەمڕۆ کاری چەکداری ناکەین با ئازایەتی ئەوەشمان بێت بە خەڵکی بڵێین لەم قۆناغەی کارماندا شێوازی چەکداری بەجێ دەهێڵین و کاری سیاسی دەکەین، هەرکاتێکیش پێویستی بە چەک هەڵگرتنەوە کرد و گەلەکەمان بە سەڵاحی زانی، سەرلەنوێ چەکی شەڕەف هەڵدەگرینەوە و دەچینەوە شەڕەجەنگی دوژمنان.

*****

بۆنەی ئەم قسانە، دەرچوونی کتێبێکە بە ناوی *ژیان و تێکۆشانی سیاسی ئەحمەد تۆفیق " عەبدوڵڵا ئیسحاقی"* ، کە دوکتور یاسین سەردەشتی نووسیویەتی و لە سلێمانی بڵاوی کردۆتەوە. نووسەر ژینناميەکی تێروتەسەل بەڵام لایەنگرانەی بۆ نەمر ئەحمەد تۆفیق پێک هێناوە، کە ڕەنگە لە باری سیاسی و بۆچوونی شەخسییەوە تەواو بێت بەڵام لە باری "لێکۆڵینەوەی بێ لایەن" و ئەمڕۆییەوە هەندێک دەلەنگێت- لایەنگرییەک کە هەر لە یەکەم لاپەڕەی پێشەکی کتێبەکەدا خۆدەنوێنێت:

"ئەحمەد تۆفیق یەکێکە لە گەورەترین غەدرلێکراوانی مێژووی هاوچەرخی گەلی کوردمان. مێژووی پڕشنگدار و خەباتی سیاسیی ئەم کەسایەتییە بە دەستی نەیارانی تووشی شێواندن هاتووە..." (ل. ٧)

خوێنەر هەرلێرەوە دەتوانێ بزانێت کە نووسەر لە لاپەڕەکانی کتێبی خۆیدا بەشوێن "سەلماندن" و "ئیسبات" ی بڕیار وبۆچوونێکی لە پێشەوە دانراو دەگەڕێت نەک توێژینەوە لە بابەتێکی جێگەی مشتومڕ. ئەم چەشنە هەڵوێست گرتنە، وا هەیە لە کۆمەڵگای کوردستاندا دیاردەیەکی ئاسایی بێت بەڵام لە دەرەوەی کوردستان و بەتایبەت لە ڕۆژئاوا کەمایەسییەکی گەورەی کاری توێژینەوەیە- کارێک کە دەبێ لە "پێشداوەری" و بڕیاری دۆگم بەدوور بێت.

هەرچۆنێک بێت، کتێبەکە گەلێک بەکاکڵ و بۆ ناسینی کەسایەتی و چالاکییەکانی ئەحمەد تۆفیق و ئیعتیبار بەخشین بە کەسایەتییە بەرهێرشەکەی، زۆر بەکەڵکە: لە ساڵی ١٣١٠ ی هەتاوی (١٩٣١ ی

زاییِنی) لە مەهاباد لەدایک بووە، ئەندامی ڕێکخراوەی لاوانی کۆمەڵەی ژێکاف و پاشان حزبی دیموکڕاتی کوردستان بووە؛ لە مەهاباد و پاشان لە تاران دەرسی خوێندووە و چۆتە ڕیزی کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لەتاران؛ بۆدرێژەی کار و خەبات چۆتە باشووری کوردستان، لەوێ وەک پاشماوەی خەباتکارانی ڕۆژهەڵات بۆ ماوەیەک لەم گوند و ئەو گوند ماوەتەوە *(لە نامەی ڕۆژی ١٩٦٠/٥/٢٦ ی خۆیدا بۆ نەمر بارزانی ئاماژە بە بارودۆخی خەباتکارانی ڕۆژهەڵات لە باشوور دەکات و دەنووسێت ٨ ساڵە لێرە ئاوارەین (ل.٩٦))*. دوابەدوای بەسترانی کۆنگرەی دووهەمی حزب لە گوندی سۆنێ (ل.١٢٦)، دووبەرەکی نێوان ئەندامانی ڕێبەرایەتی حزب زەق بۆتەوە و ئەحمەد تۆفیق بە یەکجاری هاڤاڵەکانی ڕۆژهەڵاتیی خۆی بەجێ هێشتووە و لە ڕیزەکانی شۆڕشی ئەیلوول دا درێژەی بەخەبات داوە؛ ئینجا لەژێر گوشاری ساواکی ئێراندا بە خواستی ڕێبەرانی پارتی دیموکڕات، لە ناوچەکە دوور خراوەتەوە و درەنگتر بەشێوازێکی هەندێک نادیار و ناڕوون، سەری لە بەغدا دەرهێناوە- کە گیران و شەهید بوونی بەدەست بەعسەوەی لە دەوروروبەری مانگی چواری ١٩٧٣ ی بە شوێنیندا هاتووە. یادی بەخێر بێت.

لێرەدا ئاماژە بەخاڵێکی گرنگی ژیانی ئەحمەد تەوفیق دەکەم. زۆرێک لە ناحەزانی ئەحمەد تۆفیق، ئەو کەسایەتییە هەڵسووڕاوەی خەباتی کوردایەتی بە نۆکەری ئەمریکا و ئەمپریالیزم ودژکاری بیری پێشکەوتنخوازی چەپ دەزانن و *"بەیاننامەی کومیتەی ساغکەرەوەی حزب لەمەڕ ئاکارە گڵاوەکانی ئەحمەد توفیق"* (٢٧ ی جۆزەردانی ١٣٤٣) ئەوە و گەلێک تۆمەتی سیاسی دیکەی داوەتە پاڵی (ل.١٧٣). یەک لەو تۆمەتانە پەیوەندییەتی بە سیاسەتی حکوومەتی ئەمریکاوە. بەڵام نووسەری کتێبەکە لەگەڵ ئەو تۆمەتانەدا نییە و بۆ بەرپەرچدانەوەیان، بۆچوونێکی ڕێزدار سەلاحوددینی موهتەدی ڕادەگوێزێت کە تێیدا دەڵێ:

"مەرحومی مەلا مستەفا نامەی بۆ هەرپێنج دەوڵەتی گەورە نووسیبوو [و دابووی بە ئەحمەد تەوفیق بیانبات لە تاران بیانگەیێنێت] *..ئەحمەد توفیق گوتی بۆ دەوڵەتەکانی دیکە، خۆم خەڵکم هەیە، بەڵام هی ئەمریکا وئینگلیزم نییە. ئەگەر ئێوە وەک خوێندکاری کورد کارهاسانیمان بۆ بکەن و ئەو نامانە بگەیێنن زۆر باش دەبێ. ئێمە چووینە لای دوکتور ئیسماعیلی ئەردەڵان و من خۆم نامەکانم پێدا* [دیارە بۆ ئەوەی بیگەیێنێتە دەست باڵوێزخانەکانی ئەو دوو وواڵتە]". واتە بەگوێرەی ئەو بۆچوونە، ئەحمەد تەوفیق وەک دەگوترێت، پەیوەندێکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ ئەمریکا دا نەبووە وتەنانەت نەیتوانیوە نامەیەکیشیان بگەیێنێتە دەست (ل. ١٥٩).

گەلێک خاڵێ گرنگی دیکەی ژیانی ئەحمەد تۆفیق وەک تاوانی کووژرانی هەندێک لە هاوسەنگەرەکانی بەدەست ئەو یا بە پیلان و فەرمانی ئەو، لەکتێبەکەدا ڕەنگیان داوەتەوە کە ئەم ووتارە شوێنی پێداچوونەوەی بابەتی وای نییە و خوێنەر دەتوانێت ڕاستەوخۆ بچێتە سۆراغی کتێبەکە.

بەڵام بابەتی پەیوندیدار بە بۆکان لە کتێبەکە دا:

١. باسی نەمر میرزا حەمەڕەئووفی خەیات (ڕەئووف مەلا حەسەن) وەک یەک لە یارانی وەفاداری ئەحمەد تەوفیق و بۆچوونەکانی لەمەڕ ئەو و ڕووداوەکانی ئەوسەردەمانە، لل. ٩، ١٠٥، ١٠٦، ١٣٩و ١٥٢.

٢. باسی کاک سەلاحی موهتەدی، وەک یەک لە بنیاتنەرانی کۆمەڵەی خوێندارانی کورد لە تاران (ل. ١٦)؛ وەک ئەندامی نوێی کومیتەی بەڕێوەبەرایەتی حزبی دیموکڕاتی کوردستان (ل. ١٣١)؛ بە گوێرەی بەڵگەیەکی ساواکیش، وەک لایەنگری مەکتەبی سیاسی و دژی بۆچوونی ئەحمەد تۆفیق بۆ ئەنجامدانی کاری چەکداری (ل. ١٣٢)؛ وەک دامەزرێنەری کۆمەڵەی ڕزگاری، ل. ١٣٣)؛ و لە مەسەلەی پەیوەندیگرتنەکانی ئەحمەد تەوفیق لەگەڵ باڵوێزخانەی وولاتانی گەورەشدا، کە لە سەرەوە تر باسم کرد، وەک یاریدەدەری ئەحمەدتۆفیق (ل. ١٥٩).

٣. نەمر محەممەدی ئێلخانی زادە (وەک ئەندامی نوێی کومیتەی بەڕێوەبەرایەتی حزبی دیموکڕاتی کوردستان)، ل.١٣١

٤. ئیبراهیم ئاغای عەلیار (کە بە گوێرەی بەڵگەیەکی ساواک، لەگەڵ بیرۆکەی خەباتی چەکداری لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا بووە).

٥. حزبی ڕزگاری، لل. ١٣٣، ١٣٤، ١٣٨.

٦. دامەزرانی حزبی مسلمین لە مەهاباد و بۆکان، ل. ٣٤.

٧. چاپخانەی بۆکان، ل. ٦٩.

٨. جەغەتوو و تەتەهوو، ل. ١١٢

هەروەها لەم لاپەڕانەی کتیبەکەشدا ئاماژە بە بۆکان کراوە، بەڵام بابەتیکی گرنگیان تێدا نییە:
١٩، ٣٦، ٤١، ١٢٩و ١٣٠.